

JHENI OSMAN

Cartea mică a
MARILOR
EXPEDIȚII

Aventuri în Necunoscut
care au schimbat lumea

Traducere: Anca Mihaela Florea

NICULESCU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

OSMAN, JEHNI

Cartea mică a marilor expediții : aventuri în necunoscut care au schimbat lumea /

Jehni Osman ; trad. de Anca Mihaela Florea. - București : Editura Niculescu, 2021

ISBN 978-606-38-0545-5

I. Florea, Anca-Mihaela (trad.)

91

929

© Michael O'Mara Books Limited 2019

Titlu original: *THE LITTLE BOOK OF BIG EXPLORATIONS. Adventures into the Unknown That Changed Everything*, by Jheni Osman

© Editura NICULESCU, 2021

Bd. Regiei 6D, 060204 – București, România

Telefon: 021 312 97 82; Fax: 021 314 88 55

E-mail: editura@niculescu.ro

Internet: www.niculescu.ro

Comenzi online: www.niculescu.ro

Comenzi e-mail: vanzari@niculescu.ro

Comenzi telefonice: 0724 505 380, 021 312 97 82

Redactor: Anca Natalia Florea

Tehnoredactor: Șerban-Alexandru Popină

Coperta: Carmen Lucaci

ISBN 978-606-38-0545-5

Toate drepturile rezervate. Nicio parte a acestei cărți nu poate fi reprodusă sau transmisă sub nicio formă și prin niciun mijloc, electronic sau mecanic, inclusiv prin fotocopiere, înregistrare sau prin orice sistem de stocare și accesare a datelor, fără permisiunea Editurii NICULESCU.

Orice nerespectare a acestor prevederi conduce în mod automat la răspunderea penală față de legile naționale și internaționale privind proprietatea intelectuală.

Editura NICULESCU este partener și distribuitor oficial OXFORD UNIVERSITY PRESS în România.

E-mail: oxford@niculescu.ro; Internet: www.oxford-niculescu.ro

CUPRINS

INTRODUCERE	9
PARTEA ÎNTÂI	
AVENTURI PE TĂRÂMURI NECUNOSCUTE	13
PARTEA A DOUA	
MĂRI NECARTOGRAFIATE.....	89
PARTEA A TREIA	
ADÂNCURILE OCEANELOR	133
PARTEA A PATRA	
MISIUNI SPAȚIALE.....	177
PARTEA A CINCEA	
AVENTURI CARE VOR URMA.....	247
MULȚUMIRI	275

PARTEA A DOUA

MĂRI NECARTOGRAFIATE

Privită din spațiu, aproximativ 71% din suprafața Pământului este acoperită de apă și, de secole, oamenii au călătorit în zone îndepărtate pentru a explora mările și oceanele lumii. La începuturi, invenții precum cronometrul marin ne-au ajutat să explorăm întinderile de apă necartografiate. Odată cu deschiderea rutelor maritime, explorarea științifică s-a extins și am avut parte de călătorii cum a fost cea a lui Darwin pe vasul *HMS Beagle*. Astăzi, echipele de cercetare navighează pe mări pentru a înțelege mai bine oceanele și clima Pământului, în speranța protejării ecosistemelor sale fragile.

CUM ȘI-A PRIMIT NUMELE AMERICA?

Poate întâlnirea cu Cristofor Columb de la Sevilla din 1496 sau pur și simplu dorința sa de aventură a fost ceea ce l-a determinat pe Amerigo Vespucci să-și strângă lucrurile și să plece spre țărmuri străine. Oricare ar fi fost motivul, omul de afaceri transformat în explorator a fost cheia în schimbarea înțelegerii noastre față de modul cum arată harta lumii.

Vespucci s-a născut la Florența în 1454, într-o familie bogată. Erau prieteni cu familia Medici, care a condus orașul timp de secole. După ce s-a mutat la Sevilla, în 1492, împreună cu un alt italian, Gianetto Berardi, a început o afacere care pregătea nave pentru exploratori.

Era Epoca Explorărilor, când națiunile, urmărind să vâneze bogății din zone îndepărtate și să ocupe pământuri străine, au trimis exploratori curajoși până la capătul Pământului. Cei care s-au întors au venit acasă cu nave încărcate de aur, argint și pietre prețioase – și povești despre ținuturi exotice.

Cu o afacere de succes și prins de febra romantică a aventurii, Vespucci își dorea să exploreze cât mai mult. Aici povestea începe să devină confuză. Cele mai multe relatări susțin că el a navigat spre vest, către Lumea Nouă, în 1499. Dar o scrisoare din 1497 sugerează faptul că Vespucci a participat la o călătorie anterioară și a ajuns în America continentală înaintea lui Columb. Majoritatea surselor afirmă însă că scrisoarea este falsă.

Oricare ar fi adevărul, la acea vreme, toată lumea – inclusiv Columb – credea că America face parte din Asia. În călătoria sa din 1499, când Vespucci a ajuns pe uscat și a navigat pe fluviul Amazon, a crezut că explorează coastele estice ale Asiei – și a dat nume unor locuri precum Golful Gangelui.

Abia în următoarea sa călătorie, în 1501, a început să se întrebe dacă aceste țări erau într-adevăr asiatice. Navigând pe

coasta Patagoniei, a văzut lucruri care nu se potriveau cu descrierile făcute de alți exploratori, cum ar fi Marco Polo. Oamenii nu semănau cu desenele pe care Vespucci le văzuse până atunci, fructele nu aveau gustul despre care auzise. Încetul cu încetul, a început să creadă că acesta era un continent cu totul nou. Vespucci este prima persoană care a afirmat că America de Nord și America de Sud erau două continente diferite de Asia.

Dar nu el este cel care a dat un nume Americii. Acesta a fost propus de clericul german Martin Waldseemüller. În 1507, cartograful amator a publicat o hartă care numea un stat din America de Sud drept „America” – versiunea feminină a lui Amerigo. De atunci așa i-a rămas numele.

Omul de știință Vespucci

Vespucci își merită recunoașterea pentru contribuțiile sale științifice, deoarece în călătoriile lui a făcut o serie de descoperiri importante. El a observat cum constelațiile care se văd pe cerul nopții, vizibile și în alte părți ale lumii, erau diferite de cele văzute din Europa, ceea ce a dus la îmbunătățirea tehnicilor de astronavigație sau de navigare celestă.

De mai multe secole, oamenii navigau folosind stelele ca puncte de referință. Deși nu puteau măsura longitudinea (distanța unghiulară a unui loc la est sau la vest de meridianul Greenwich), puteau măsura latitudinea – distanța la nord sau la sud de Ecuator. Latitudinea a fost calculată folosind un dispozitiv numit astrolab, care măsura unghiul Soarelui sau al unei stele deasupra unei linii orizontale de referință, cum ar fi orizontul.

Cartograf talentat, Vespucci a desenat și hărțile pământurilor pe care le-a vizitat. Și, incredibil pentru acele vremuri, a estimat circumferința Pământului cu o eroare de 80 de kilometri față de dimensiunea sa reală, cunoscută în prezent.

DOVEDIND CĂ PĂMÂNTUL ESTE ROTUND

NASA a falsificat nu numai aterizările pe Lună, ci și acea imagine emblematică cu Pământul rotund, obținută de pe Lună. Sau așa-numitele „pământuri plate” – sunt oameni care cred că planeta noastră nu este rotundă, în ciuda faptului că știm acest lucru de peste 2.000 de ani.

Timp de secole, mediteraneenii și mesopotamienii credeau că Pământul era un disc de forma unei monede, cu Marea Mediterană în centrul unei mase terestre, înconjurată de mări ce se întindeau până la marginile lumii. Ideea că Pământul nu era plat a fost enunțată pentru prima dată de filosoful grec Pitagora, în jurul anului 500 î.H. Nu avea nicio dovadă științifică, ci doar convingerea că zeii ar fi proiectat lumea ca pe o sferă.

Un secol mai târziu, unui alt filosof grec, Platon, i-a venit ideea că trebuie să existe o mare masă terestră pe cealaltă parte a sferei – pentru a realiza un echilibru. Dar, din nou, acest lucru nu avea nicio bază științifică. Orice om cu o urmă de bun-simț ar fi crezut că acești filosofi sunt nebuni. Cum ar fi putut obiecțiile să rămână pe sol dacă se aflau pe partea răsturnată a sferei?

Unul dintre discipolii lui Platon, Aristotel, a fost primul care a venit cu un argument științific pentru a susține teoria că Pământul este rotund. Privind cerul, el a observat cum constelațiile se ridicau pe măsură ce călătorii se îndreptau spre sud și că apăreau diferite grupuri de stele în funcție de locul în care se aflau aceștia – cele din emisfera nordică erau diferite de cele din sud. Dacă Pământul ar fi fost plat, întreaga lume ar fi văzut aceleași stele, în același timp.

Aristotel a observat, de asemenea, că umbra Pământului pe Lună era circulară în timpul unei eclipse de Lună. A fost o descoperire revoluționară pentru o mai bună înțelegere a planetei

pe care trăim. Dar era cu multe sute de ani înainte ca cineva să navigheze în jurul Pământului.

Navigatorul portughez Fernando Magellan și-a petrecut primii ani călătorind în locuri precum Maroc și Malaysia. Dar contractul oferit de spanioli l-a făcut cu adevărat cunoscut. În 1519, Magellan și cei 270 de oameni care îl însoțeau au traversat Atlanticul cu cinci nave. Scopul era găsirea unei rute maritime occidentale către Insulele Mirodeniilor din Indonezia, prin coridorul de apă din America de Sud, pentru a evita Capul Horn, un loc periculos din extremitatea continentului.

Dar, după luni de căutări de-a lungul estuarelor braziliene, cei mai mulți dintre membrii echipajului, înfometăți, s-au răzvrătit, ajungând aproape să-l învingă pe Magellan. Acesta a fost nevoit să-l omoare pe căpitanul unei nave și să renunțe la un altul, iar în felul acesta a pus capăt crizei – și în cele din urmă a găsit drumul care era limita extremităților Americii de Sud. Acum aceasta este cunoscută sub numele de Strâmtoarea Magellan.

Călătoria de-a lungul căii navigabile, care măsoară 560 de kilometri, a durat aproape o lună, dar acestea erau primele vase cu europeni care ajunseseră vreodată în Oceanul Pacific. Uimit de cât de calm era în comparație cu apele învolburate ale strâmtoării, Magellan l-a numit „Mar Pacifico”⁴. Ce părere a avut peste câteva luni este o cu totul altă poveste. Nu anticipase să fie atât de mare. Cum proviziile de alimente se epuizaseră, Magellan a avut noroc că a putut evita o nouă revoltă din partea echipajului său înfometat.

În cele din urmă, în martie 1521, vasele care mai rămăseseră în expediție au ajuns în insula Guam, unde au făcut un popas pentru a se recupera înainte de a pleca spre Filipine. Impulsionat de succesul călătoriei, Magellan a încercat să convertească

⁴ *Marea pașnică sau liniștită. (n. red.)*

După dispariția lui Magellan, Sebastian del Cano, un membru al echipajului, a preluat comanda celor două vase care mai rămăseseră intacte și cu toții s-au întors la Sevilla după trei ani și o lună de la plecare.

Chiar dacă nu a navigat în jurul întregului glob, Magellan este cunoscut ca fiind cel dintâi care a condus prima expediție ce a făcut acest lucru. Misiunea care și-a propus să găsească o rută maritimă occidentală către Insulele Mirodeniilor (sau Insulele Moluce) a demonstrat că lumea este într-adevăr rotundă și mai mare decât își imaginase oricine până atunci.

PIRATUL COLECȚIONAR DE PLANTE

Întins pe nisip, William Dampier se târăște mai aproape de țestoasă. Luna luminează animalul uriaș, care nu știa că are spectatori și era preocupat să sape cu picioarele din spate o groapă în nisip. Răsar stelele. Și țestoasa începe să-și depună ouăle – sunt zeci. După ce a terminat, le acoperă cu nisip, cu grijă, apoi se întoarce în apă. Dampier se retrage încet înapoi pe plajă. Aceasta a fost doar una dintre numeroasele experiențe incredibile pe care Dampier le-a avut în prima sa călătorie în jurul lumii, care a început în anul 1679.

Dampier a fost explorator și navigator, dar câteodată și pirat. Născut în Somerset în 1651, a rămas orfan încă de la o vârstă fragedă. Având puține lucruri care să-l rețină în Anglia și fiind atras de aventură, a pornit pe meleaguri mai exotice.

Întâi a lucrat pe o plantație de trestie-de-zahăr din Jamaica. În Caraibe, Dampier a văzut pentru prima dată niște broaște-țestoase. În secolul al XVII-lea, puțini europeni întâlneau vreodată o broască-țestoasă, cu atât mai puțin una care depunea ouă. Dampier a consemnat întregul proces, descriindu-l în cartea sa

O nouă călătorie în jurul lumii. Lucrarea a devenit un adevărat succes și a fost primul jurnal extins de călătorie apărut în Anglia, oferind o perspectivă incredibilă asupra lumii naturale. Călătorul din fotoliu are parte de prezentarea unor târâmurii exotice, a unor populații aborigene, precum și a uimitoarei vieți din sălbăticie.

Într-unul dintre capitolele volumului, Dampier descrie diferitele specii de țestoase pe care le-a întâlnit în călătoria sa:

„Broasca-țestoasă marină este de obicei mai mare decât celelalte [țestoase], având spatele mai înalt și mai rotund, precum și o carne tare și necomestibilă. Specia *Caretta caretta* se numește țestoasa cu cap pătrat, pentru că are un cap uriaș, mult mai mare decât al celorlalte specii... Caretul (*Eretmochelys imbricata*) este o specie de broască-țestoasă marină (al cărei nume se traduce cu „țestoasa cu cioc de șoim sau de vultur”), cu un aspect mai puțin plăcut. Are acest nume [în engleză] datorită gurii lungi și mici, care seamănă oarecum cu ciocul unui șoim.”

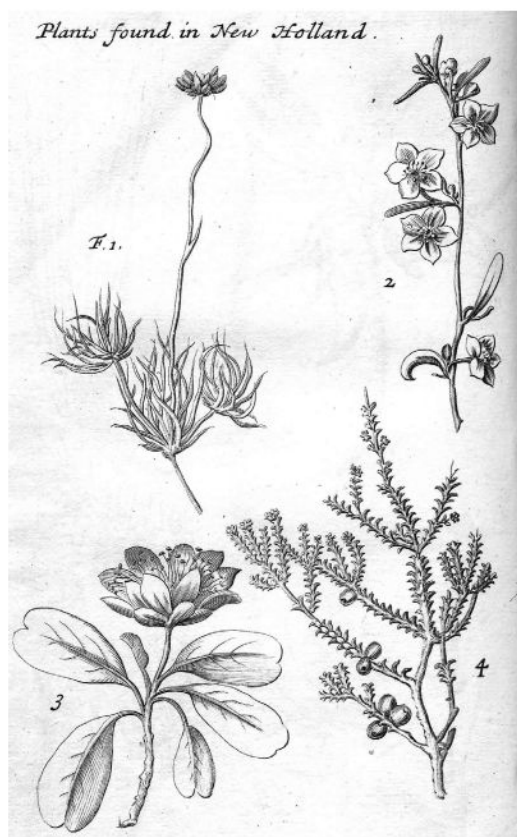
A continuat cu detalii legate de comportamentul lor când își fac cuib, oferind în același timp descrieri ale ouălor și ale locurilor unde le depun.

În timp ce se afla în Caraibe, Dampier a întâlnit, de asemenea, tot felul de alte specii de animale sălbatice, cum ar fi pasărea colibri sau lamantinul.

„Lamantinii trăiesc în ape puțin sărate și pot fi întâlniți de obicei în golfuri și în râuri aflate în apropierea mării. Se hrănesc cu o iarbă cu firul subțire. Carnea lor este albă și extraordinar de sănătoasă. Această vietate are aproape mărimea unui cal... Gura îi seamănă mult cu botul unei vaci, având buze mari și groase. Ochiul nu sunt însă mai mari decât un bob de mazăre...”

El a descris pasărea colibri ca fiind „o vietate destul de mică, cu pene [viu colorate], nu mai mare decât o viespe supradezvoltată”, iar tatu are „un nas ca un porc... și, indiferent de pericol..., rămâne nemișcat, precum o broască-țestoasă. Și, chiar dacă încerci să-l miști, rămâne nemișcat.”

Din Caraibe, Dampier a plecat în Mexic, unde la început și-a câștigat veniturile din industria lemnului. Tot acolo a intrat într-o bandă de răufăcători, de fapt un grup de pirați care îi promiteau un venit serios și posibilitatea de a vedea lumea.

Desenele lui Dampier reprezentând specii de plante din Australia zilelor noastre

Din America Centrală a călătorit spre sud, înainte de a se îndrepta spre vest, spre Insulele Galapagos, și apoi spre Orientul Îndepărtat – întorcându-se în Anglia după doisprezece ani de la momentul plecării. Când nu jefuia navele care se îndreptau spre Europa încercând să pună mâna pe mărfuri prețioase, colecționa plante și petrecea ore întregi observând diverse păsări și animale.

În Orientul Îndepărtat a descoperit câteva specii bizare: „peștele-vampir” și „vulpea zburătoare”. Vulpile zburătoare erau niște lilieci uriași, „având corpul de mărimea unei rațe”.

„Cred că întinse, aripile lui măsoară șapte-opt picioare [aproximativ doi metri], mult mai mult decât brațele întinse ale oricărui dintre noi... Sub piele se întind coastele; au gheare ascuțite și încovoiate, care le ajută să se prindă de orice.”

Dampier și-a început viața ca aventurier și a ajuns naturalist, catalogând animale și colecționând plante din toată lumea. Dar, exceptând sumele mici încasate pe cărțile de călătorie publicate, cei mai mulți bani i-a făcut din piraterie.

Chiar dacă pirateria exista de secole, perioada de glorie a fost la sfârșitul anilor 1600 și începutul anilor 1700. Sfârșitul unui război îndelungat în Europa i-a lăsat pe mulți marinari fără un loc de muncă, așa că mulți dintre ei, deveniți șomeri, dar fiind calificați, și-au îndreptat atenția asupra vaselor încărcate cu comori, care se întorceau din Lumea Nouă și Orientul Îndepărtat.

După o primă călătorie reușită, Dampier a fost invitat să conducă o expediție științifică în Australia – cunoscută apoi ca New Holland („Noua Olandă”) sau Terra Australis („Țara/Teritoriul din Sud”). Celebrul Golf al rechinilor din vestul Australiei a primit acest nume chiar de la Dampier din cauza numărului mare de rechini din zonă. A doua călătorie în jurul lumii a fost urmată

de o a treia circumnavigație a globului, care i-a asigurat pensia, după ce a capturat o navă spaniolă plină de comori.

Pentru că Dampier a fost într-adevăr și pirat, această moștenire a pus în umbră restul realizărilor sale. În timpul vieții, exploratorul a navigat peste 300.000 de kilometri și a văzut multe țări, popoare și creaturi misterioase. Totuși, Dampier a fost în primul rând un mare naturalist.

LABORATOARE PLUTITOARE

În timp ce Anglia și Franța erau implicate în războaiele napoleoniene, francezul Nicolas Baudin a fost însărcinat de Napoleon să exploreze locuri îndepărtate, aflate pe cealaltă parte a globului. Ținta: Terra Australis („Țara/Teritoriul din Sud”), cunoscută și sub numele de New Holland („Noua Olandă”), iar în prezent, ca Australia. Scopul: colecționarea unor exemplare vii și conservate de animale și de plante, fiind vorba în special despre specii necunoscute, care puteau fi crescute și cultivate în Franța sau în coloniile sale exploatate comercial.

Baudin avea origini modeste, înrolându-se în marina comercială la vârsta de 15 ani. În timp, a devenit un ofițer de marină experimentat, ca urmare a călătoriilor sale în zone ale globului aflate foarte departe. Dar Terra Australis va rămâne cea mai îndepărtată destinație la care a ajuns.

În octombrie 1800, a pornit la drum împreună cu echipajul său pe două nave – *Le Géographe* („Geograful”) și *Le Naturaliste* („Naturalistul”). La bord se aflau 24 de oameni de știință – de la zoologi, botaniști și geografi, la astronomi. Vasele erau un fel de laboratoare plutitoare, încărcate cu dispozitive și aparate științifice. O parte dintre aceste instrumente erau pentru navigație,